

Moters grožio standartų kaita lietuvių kultūroje

Raimonda Rauluševičienė

Šv. Ignaco Lojolos kolegija, lektorė

St. Ignatius of Loyola College, Lithuania; Lecturer

raimonda.rauluseviciene@ilk.lt

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos moters išorinio grožio sampratos mokslinėje literatūroje. Išnagrinėti XX a. pradžioje Lietuvos kaime ir mieste gyvenusių moterų išorinio grožio stereotipų skirtumai lietuvių kultūroje: etninį kaimo moters išorinio grožio stereotipą miestuose stipriai paveikė vakarietišku madų tendencijos. Empiriniu tyrimu atlikta XXI a. šiuolaikinės moters grožio standartų analizė, vadovaujantis žurnalo „Moteris“ 2000–2020 m. publikacijomis. Šiose publikacijose per du dešimtmečius susiformavo nauji grožio standartai: moterys skatinamos kurti savo grožį, naudojant įvairias grožio industrijos priemones, tačiau kartu aukštinamos vidinės moterų vertybės, žmogiškieji tarpusavio santykiai, karjeros pasiekimai.

Reikšminiai žodžiai: grožis, moteris, grožio standartai, išorinis moters grožis, išoriniai veido bruožai, išvaizda.

The change of the woman beauty standards in Lithuanian culture

Summary

The article analyses the concepts of a woman external beauty in the scientific literature. The research shows differences in the stereotypes of the external beauty of women who lived in rural and urban Lithuania in the beginning of the 20th century in Lithuanian culture: the ethnic stereotype of the external beauty of rural women was strongly influenced in cities by western fashion trends. Empirical research carried out of analysis of the women beauty standards, based on the 2000-2020 publications of the women journal "Moteris". In these publications, new standards of beauty were formed over the course of two decades: women are encouraged to create their own beauty, using various tools of the beauty industry, but at the same time, women are encouraged to create inner values, human relationships and career achievements.

Key words: beauty, woman, standards of beauty, external beauty of a woman, external facial features, appearance.

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir problematika. Kas yra grožis? Šimtmečiais šį klausimą kėlė filosofai, mokslininkai ir menininkai, siekdami atrasti teisingą atsakymą. Bandyta atsakyti į tokius klausimus: ar grožis objektyvus, ar subjektyvus, ar skiriasi moters ir vyro grožis, ar grožis yra ir mene, ir žmoguje, o gal grožis kiekvieno žmogaus suvokiamas skirtingai.

Skirtingose istorijos epochose grožis turėjo skirtingas sampratas, todėl nuolat kūrėsi ir keitėsi teorijos apie grožį (Platonas, 2000; Jankauskas, 1991; Andriuškevičius, 1988). Nenuginčijama tiesa, kad grožis, supantis mus, suvokiamas skirtingai kiekvieno asmens ir skirtingai interpretuojamas skirtingose kultūrose. Grožio sampratos analizė gali padėti daugeliui atrasti tikrąją grožio prasmę. Taigi, kas yra grožis?

Pasak A. Augustino (1994), žmogus laikytas grožio įsikūnijimu, šis esminis antikinio meno siekis viduramžių kultūroje užleido vietą šventųjų pasauliui, manyta, kad tik Dievas įkūnija absoliutų grožį. Dieviškasis grožis buvo suvokiamas kaip visų grožio formų šaltinis, kurį sudaro trys grožio savybės: „Pirmiausia vientisumas ir tobulumas, kadangi netobuli daiktai yra bjaurūs, antra – būtinos proporcijos arba sąskambis, ir pagaliau – aiškumas“ (Andrijauskas, 1996, p. 370). Šią citatą galėtume pritaikyti paskutinio šimtmečio grožio kulto vystymosi etape, kurie formuoja grožio standartus.

Filosofijoje grožis, grožio samprata, grožio standartai vertinami skirtingai įvairiais istoriniais laikotarpiais. Antikos filosofijoje grožis sietas labiau su etine negu estetinė plotme. Grožio, gėrio ir tiesos sampratą aiškino to laikmečio veikėjai, kurie grožį siejo su gražiomis mintimis, papročiais, dvasiniu minčių grožiu ir vadino „nuostabiausios prigimties grožiu“, kuris yra amžinas, nenykstantis (Platonas, 2005, p. 57). Subrendo originali grožio, kūrybingumo ir meninės komunikacijos samprata, buvo plėtojami harmonijos, simetrijos, proporcijos, saiko, vientisumo principai, kurie sudėliojo pagrindinius grožio standartus. „Grožio sąvoką susiejus su simetrija bei harmonija estetikoje įsitvirtino objektyvaus, nepriklausomo nuo suvokėjo, racionalaus, tik protu išvelgiamo grožio samprata, kuri padarė milžinišką įtaką visai Vakarų estetikai“ (Juzefovič, 2011, p. 293).

Siuolaikinė postmoderni visuomenė diktuoja naujas grožio taisykles, naujus grožio standartus. Veido ir kūno grožio patrauklumas, išorinė fizinė harmonija, idealaus grožio stereotipų kūrimas, grožio siekiamybė tampa svarbiais komponentais visuomenėje. Grožio standartai – tai tam tikros nuostatos, leidžiančios kalbėti apie moters patrauklumą. Veido ir kūno išvaizda yra vienas iš svarbiausių veiksnių, formuojančių moters grožio standartus. Veidas yra svarbiausias veiksnys, lemiantis asmens išorinę išvaizdą. Naujausi tyrimai atskleidžia, kad nepatrauklumas, išoriniai defektai veikia asmens savigarbą ir sukelia socialinę izoliaciją, depresiją ir rimtus psichologinius sutrikimus. Keičiantis grožio kriterijoms ir standartams, formuojamas naujas fizinio grožio supratimas. Siekiant atskleisti grožio standartus skirtingais laikotarpiais, pasirinkta nagrinėti moters išorinį grožį lietuvių kultūroje XX a.–XXI a.pr. Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kaip keitėsi kaimo ir miesto moters išvaizda, kaip transformavosi grožio standartai.

Istorinė išorinio grožio raidos tendencijų kreivė sudėtinga. Kiekvienas laikotarpis siejamas su tam laikmečiui charakteringais grožio standartais madoje, mene, kultūroje. XX a. pradžios geltonkasė ir mėlynakė kaimo lietuvaitė kaip grožio idealas ilgam kultūriškai įsitvirtino ir užima aukštą poziciją bendranacionalinėje vertybių skalėje. Tuo tarpu XX a. pradžia miesto moteriai tampa revoliuciniu laikotarpiu, pakeitusiu miesto moters išvaizdą ir aprangą. Vakarietiškas pasaulis diktuoja ir formuoja naujus grožio standartus. Grožio standartams keičiantis lietuvių moters įvaizdyje atsiranda žodis *modernumas*. Miestietės moters išorės išvaizda lemia socialinę, kultūrinę ir fiziologinę brandą. Miesto moteris, atstovaudama tam tikros socialinės grupės statusą, turi atrodyti nepriekaištingai. XXI a. pradžia iš esmės keičia nusistovėjusius grožio standartus. Liaudies išmintis byloja: „*Pagal rūbą sutinka, pagal protą palydi*“. Idealus grožio vertinimas prasideda nuo išorinio grožio, o baigiasi vidinio pasaulio branda. Pripažįstama, kad grožis – tai sveiko ir gražaus kūno bei sielos kūrinys, tačiau išorinio grožio nepakanka. Jaunos moterys skatinamos kurti išliekamąją vertę, kurti, tobulėti, siekti savo tikslų. Aukštinamos vidinės žmogaus vertybės, žmonių tarpusavio santykiai, pasiekimai.

Moterų išorinis įvaizdis XX–XXI amžiuje sparčiai kinta, reaguojama į besikeičiančio gyvenimo reiškinius. Keičiasi moterų socialinė padėtis, dažniau moterys renkasi kasdieninius drabužius, kerpasi trumpai plaukus, juos garbanoja, šviesina. Tai yra ekonominių ir visuomeninių pokyčių laikas, keičiasi grožio standartai, sparčiai vystosi grožio industrija, kūnas nebevaržomas, dėmesys skiriamas išorinio grožio formavimui derinėjant su vidine moters kultūra.

Kontekstiniai tyrimo klausimai: Kaip suprantamas ir įsivaizduojamas moters išorinis grožis šiandien? Kas yra grožio standartai? Kodėl grožio standartai tokie nestabilūs, priklausomi nuo aplinkos? Tai suponuoja pagrindinį *tyrimo klausimą*: Kaip kito moters grožio standartai lietuvių kultūroje?

Tyrimo objektas: moters grožio standartai.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti moters grožio standartų kaitą lietuvių kultūroje.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti miesto ir kaimo moters išorinio grožio standartus tradicinėje lietuvių kultūroje XX a., remiantis etnologų atliktais tyrimais.
2. Atskleisti šiuolaikinės XXI a. moters išorinio grožio standartus ir jų kaitą periodikos leidinio „Moteris“ 2000 – 2020 metų laikotarpio publikacijose.

Tyrimo metodai: taikomas mokslo šaltinių analizės, aprašomasis, lyginamasis, periodikos turinio analizės bei interpretacinis tyrimo metodas.

Moters išorinio grožio standartų apžvalga mokslinėje literatūroje

Nuo XX amžiaus pradžios lietuvių autoriai dažniau grožį nagrinėja per būties, kultūros, tradicijų, šeimos vertybių ir žmogaus vidinio grožio supratimą, nei per išorinio grožio prizmę.

Asta Venskienė bene vienintelė tiesiogiai kalba apie moters išorinio grožio standartus lietuvių etninėje kultūroje. Moters grožio samprata per fizinius žmogaus bruožus, patrauklumo supratimą, simetrijos formos santykį ir tekstūrą formavo to laikmečio moters standartus, kurie nagrinėjami Astos Venskienės publikuotuose straipsniuose (Venskienė, 1999; Venskienė, 2010).

Rasos Račiūnaitės–Paužolienės monografijoje „Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje“ (2012) nagrinėjamos temos sietinos su moters vaidmeniu gyvenimo ciklo papročiuose, kur išryškėja moters moralinio ir dorovinio grožio suvokimas tradicinėje Lietuvos kaimo kultūroje. Moteris laikoma tradicijų saugotoja, tikėjimo, doros, šeimos vertybių perteikėja.

Rasos Paukštytės–Šaknienės knygoje „Gimtuvės ir krikštynos Lietuvos kaimo gyvenime“ (1999) aprašomas mergaitės ruošimas motinystei, minima motiniško grožio samprata Lietuvos kaime, analizuojami kūdikio laukimo papročiai, jų transformacija bei aktualumas šiuolaikinėje kaimo bendruomenėje. Galime rasti užuominų apie nėščiosios elgesio kontrolę bei pirmo kūdikio prausimo vandens reikšmę vaiko išvaizdai. „*Kupiškio krašte motinos imdavosi įvairių priemonių, kad mergaitė būtų graži – liepdavo dukrai praustis pienu, išrūgomis, ar net alumi, plaukus liepdavo trinkti su sula, dukrai leisdavo ilgiau pamiegoti, duodavo gardesnio maisto*“, teigė Rasa Paukštytė (Paukštytė 1999, p. 36). Kompleksinius šeimos papročių tyrimus atliko Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė–Šaknienė (2009). Šioje knygoje nagrinėjama Lietuvos valstiečių ir miesto gyventojų šeimos istorija XIX–XX a., vestuvių, gimtuvių ir laidotuvių papročiai, dabartinės kaimo ir miesto šeimos socialiniai ir demografiniai bruožai, šeimos vaidmuo etniniuose procesuose. Šeima – tautos buveinė. Bendraautorių teigimu, šeimoje moters nėštumo laikotarpis buvo ypatingai svarbus būsimam kūdikiui, o ypač – gerai jo išvaizdai. Nuo moters vertybių indėlio priklausė, su kokiomis moralinėmis ir dvasinėmis nuostatomis vaikas žengs į suaugusiųjų pasaulį.

Lietuvių šeimos papročiai atskleidžiami Pranės Dundulienės (2008) monografijoje, kur moters išvaizda ir būdas nagrinėjami per šeimos apeigas ir papročius, vaiko gimimą ir augimą, šeimos kūrimą. Savo teiginius autorė iliustruoja liaudies dainomis, sakmėmis, patarlėmis.

Moters vidinis grožis per tradicijas, per šeimos vertybes, laisvalaikį, šventes ir ritualus atskleidžiamas Irmos Šidiškienės (2002), Rasos Paukštytės–Šaknienės (2012) darbuose. Irma Šidiškienė (2002), tyrinėdama tautinį drabužį kaip sąmoningą saviraiškos formą, užsimena ir apie moterų galvos apdangalus, šukuosenas.

Užuominų apie moters išvaizdą, grožio standartus bei gražinimosi priemones randama liaudies medicinos, higienos, gimtuvių, kalendorinių bei jaunimo papročių Amelijos Urbienės etnografiniuose aprašuose (Urbienė, 1978). Aprašuose užfiksuoti nusakymai apie žmogų, remiantis jo išvaizda, aprašyta veido masažo atlikimo technika. Mergaitės būdavo mokomos gražiai rengtis, elgtis visuomenėje, mokomos doros principų.

Vaizdą apie grožio ir higienos supratimą leidžia susidaryti periodiniai leidiniai „Lietuvos šeiminkė“, „Moteris“, „Moteris ir pasaulis“ ir kt. Yra išlikę XX a. pirmoje pusėje lietuvių autorių parašyti ar iš užsienio kalbų išversti tekstai apie kūno estetikos priemones ir grožio standartus. Juose skelbti straipsniai apie moters grožį, veido higieną ir kosmetiką, publikuojamos nuotraukos, kurios atspindi to laikmečio estetiką ir išorinio grožio standartų supratimą. Liaudies medicina, natūralia kosmetika dažniausiai domėjosi medikai profesionalai. Aleksandras Vileišis ir N. Paražinskaitė (1958) analizavo liaudies medicinos, kosmetikos priemonių racionalumą, bandė vertinti gimdymo metu ir pogimdyviniu laikotarpiu liaudyje naudotų priemonių efektyvumą.

Analizuojant užsienio autorius galima teigti, kad grožiui priskiriamos tokios savybės kaip harmonija, proporcija, bruožų simetrija, fizinių trūkumų nebuvimas, tobulumas. Jaunystė, kaip atskiras žmogaus amžiaus tarpsnis, siejama su ne tik jaunystės grožio samprata, bet ir su tam tikrais grožio standartais. Gražios išvaizdos žmonės dažniau kviečiami į pasimatymus ir lengviau sutinka išrinktuosius (Riggio et al., 1984). Veido ir kūno patrauklumas turi didelį poveikį žmonių socialinės veiklos pokyčiams (Little et al., 2011). Nepatrauklios išvaizdos žmonės, turintys netobulus kūno

formas, siekiantys atrodyti liekniau, dažniau patiria socialinę izoliaciją, depresiją ir net psichologinius sutrikimus (Bull et al., 1988). Cash su bendraautoriais (1985) atliktame tyrime nustatė, kad patrauklūs žmonės lengviau susiranda darbą ir užima geresnes darbo vietos pozicijas. Išvaizda ir susiformavę grožio standartai tampa pagrindiniu kriterijumi, pagal kurį matuojamas jaunuolių populiarumas ir pripažinimas tarp bendraamžių (Dunkley et al., 2001). Atlikti tyrimų rezultatai rodo, kad gražūs, išvaizdūs žmonės visuomenėje turi daugiau socialinių privilegijų, negu nepatrauklios išvaizdos asmenys. Jie atrodo protingesni ir draugiškesni, jais domisi draugai ir kolegos, jiems lengviau kilti karjeros laiptais (Maran et al., 2022).

XX a. pradžioje kaime ir mieste gyvenusių moterų grožio standartų skirtumai lietuvių kultūroje

Antropologiniai fizinės išvaizdos tyrimai sukonkretina realios ir idealios išvaizdos sąsajas, tačiau tai yra retai tyrinėjama tema ir ypač – lietuvių kultūroje. Tautinio atgimimo metu (XIX a. pabaiga–XX a. pradžia) Lietuvos gyventojų fizinius duomenis tyrė P. Avižonis, J. Baronas, D. Bukantas, R. Šliūpas. Nepriklausomybės (1918–1940 m.) laikotarpiu – Jonas Žilinskas. Anot Povilo Višinskio, kiekvienas žmogus unikalus su individualiomis fizinėmis ypatybėmis odos, akių, plaukų spalva, veido ir kūno dalių proporcijomis, kurios paveldimos ir paplitusios tik tam tikroje teritorijoje. Povilas Višinskis (2004) tyrinėjo lietuvių kultūros kilmės klausimą ir rinko antropometrinius duomenis, kuriuose apibūdinta ir lietuvių apranga. Jis padėjo pagrindus etnologiniams aprangos tyrimams.

Išorinis moters grožis siejamas su fiziniu asmens patrauklumu, tai priklauso nuo kultūros, nuo visuomenės požiūrio. XX a. išorinę moters fizinės išvaizdos estetiškumo suvokimą, to laikmečio moters grožio standartus nagrinėjo Asta Venskienė (2010). Šiai publikacijai ruošti pasirinktas Astos Venskienės atliktas lauko tyrimas Kartenos valsčiuje, tyrime dalyvavo 65–91 metų amžiaus kaimo moterys lietuvės. Tyrimu metu buvo siekiama išsiaiškinti patrauklius ir nepatrauklius fizinius moters veido bruožus, išsiaiškinti, kaip formuojasi stereotipinis išvaizdos suvokimas. Ieškota moteriškos fizinės išvaizdos stereotipų, kurie veikia individo santykius su bendruomene, nagrinėti grožio standartai, kurie moteris ir merginas sutapatina ar priartina prie grožio idealo.

Siekiant patvirtinti minėto tyrimo išvadas, remtasi Povilo Višinskio (2004) surinktais lietuvių antropometriniais duomenimis. Kiekviena kultūra atpažįstama pagal išorinius veido ir kūno bruožus, vienas pagrindinių fizinių rodiklių vertinamas žvilgsniu: taip vertinama odos spalva ir jos reljefas. Odos glotnumas siejamas su jaunyste, jeigu oda lygi, elastinga, be raukšlių. Su veido odos būkle siejama ir veido odos spalva. Kaimo kultūroje gražia laikyta balta veido odos spalva, rausvi skruostai (Venskienė, 2010). Antropologų teigimu, daugumos Lietuvos gyventojų odos spalva yra balta. Lietuviai save apibūdina kaip „šviesaus gymio“ žmones, o balta oda laikyta gražia, ji suvokiama kaip lietuvių etnis požymis (Višinskis, 2004).

XIX a. pabaigoje laikyta, kad ruda, įdegusi veido oda išduoda žemą žmogaus socialinę padėtį, o baltas, išblyškęs veidas laikytas grožio ir aukštos visuomeninės padėties ženklu. Išbalusi veido oda, be raudonio, be skaištumo galėjo būti ligos ženklas, nurodantis žmogaus būseną, kad žmogus serga, blogai jaučiasi arba yra ligotas. Baltas, šviesus moters veidas siejamas ir su tinginyste, nes įdegusią nuo saulės odą gali turėti tik laukuose dirbusios ir darbščios moterys, tai patvirtina ir Astos Venskienės (2002) atliktas tyrimas „*Įdegęs veidas buvo darbininko, žemdirbio veidas, o ne ūkininkaitės, miestietės, ponios ar kitos lauko darbų nedirbusios moters*“. Graži veido oda yra švari, lygaus reljefo, be spuogų, dėmių, randų. Ne gražiu laikytas spuoguotas, strazdanotas, apgamų turintis veidas. Manyta, kad spuoguotą veidą turinčios merginos yra neturėjusios lytinių santykių ir laikytos skaisčiomis. Strazdanotam moters veidui priskiriamas blogo charakterio ar amoralumo vaidmuo. Apgamų estetinė reikšmė nagrinėta ir renesanso laikotarpiu. Apgamus turėjusios moterys juos ryškindavo arba dirbtinai piešdamos slėpdavo odos netolygumus ar veido defektus. Apgamais nusėtas veidas gali puošti arba gadinti moters veido išvaizdą. Dideli, plaukuoti, iškilūs, tamsūs apgamai nepuošia moters veido. Vienas ar keli maži pigmentiniai dariniai ar apgamai ant skruosto, virš lūpos

laikomi gražiais, pagyvinančiais veidą. Moteriai turėti apgamą yra tarsi „*Dievo ženklas*“, yra labai gerai, „*jei esi su prigimtiniu apgamu, tai – talentas*“ (Venskienė, 2002). Tikėta, kad jis neša laimę, sėkmę, apgamu pažymėto žmogaus gyvenimas yra geresnis.

Estetiniai grožio reikalavimai skiriami viršutiniam veido trečdaliui: *akys, antakiai ir blakstienos*. Astos Venskienės atliktame tyrime (2002) teigiama, kad mėlyna, žydra akių spalva laikoma ne tik gražia akių spalva, bet ir lietuviška. Povilas Višinskis (2004) tam antrina, kad lietuvių kultūroje dominuoja mėlynos arba pilkai mėlynos akys, rečiau – pilkos ir rudos. Ruda, juoda akių spalva siejama su žydais, čigonais ar kitais svetimtaučiais. Akių spalva gali būti kaip išpėjamas ženklas. Rudas, juodas akis turintis žmogus gali būti kerštingas, nužiūrėti ar pakenkti. Antakiai gražu siauri, tamsūs, juodi, negražu suaugę vienas su kitu antakiai, vešlūs, šviesūs. Gražios blakstienos yra juodos ir ilgos (Višinskis, 2004).

Anot Povilo Višinskio (2004), *nosies* forma vertinama pagal nosies balną. Tiesią nosį turi daugiausia lietuvių. Negražia laikyta didelė, plati, kumpa nosis. *Lūpos* yra gražios siauresnės, putlios, rausvos. Atvėpusios ir storos lūpos buvo laikomos negražiomis. Dažnesnės lietuvių moterų lūpos yra vidutinės, ne mažesnės ar didesnės. *Veido ir kūno dalys* turi būti proporcingos, atskiros veido dalys ryškiai neišsiskiriančios savo dydžiu ar neįprasta forma, moters ūgio norma 144,4 –167,8 cm (Višinskis, 2004). Negražia laikyta žema arba per daug aukšta moteris (Venskienė, 2010).

Plaukai, kaip ir veido išvaizda, turėjo nusistovėjusius estetinius kriterijus bei grožio standartus. Plaukų grožis vertintas pagal keletą kriterijų (spalva, forma, vešlumas, ilgis). Astos Venskienės tyrimai (2002; 2010) atskleidžia, kad šviesi, gelsva, geltona plaukų spalva turi estetinį pranašumą ir laikoma etniniu požymiu. Juoda, tamsi plaukų spalva siejama su kitų tautybių žmonėmis, žydais, čigonais. Raudonplaukiai žmonės patiria patyčias. Išorinio moters vaizdo svarbus kriterijus yra plaukų ilgis bei išvaizda. Ilgos kasos, ilgi, banguoti, vešlūs plaukai yra merginų puošmena ir etniškumo simbolis. Plaukai turi būti supinti į kasas, susmeigti ar kitaip sutvarkyti. Moterų palaidais plaukais laikytos netvarkingomis, nesupinti į kasą plaukai daugumai atrodė negražu. Merginos ir moterų plaukus mėgdavo rišti į kuodus, nes taip jie netrukdydavo dirbti vasarą lauko darbus, nebūdavo taip karšta. Ploni plaukai, susukti į kuodelį geriau atrodė nei plonos kasos.

Geltonkasė ir mėlynakė kaimo lietuvaitė, kaip grožio idealas. Šis suformuotas grožio standartas ilgam kultūriškai įsitvirtino ir užėmė aukštą poziciją bendranacionalinėje vertybių skalėje.

XX a. pradžioje miesto ir kaime gyvenančių moterų išorinio grožio skirtumai apžvelgti Kristinos Lotužytės (2003) publikacijoje. Čia nagrinėjami Kauno miesto moters grožio standartai ir kūno estetika tuometiniuose 1925–1940 metų leidiniuose „*Sekmadienis*“, „*Diena*“, „*Naujas žodis*“. Lietuviškoje spaudoje atsirado moteriško grožio kūrimo tematikos, pozityvaus moters grožio vaizdavimas siejamas su mada, flirto menu, kūno priežiūra. Grožio standartai, atkeliaujantys su moderniu vakarietišku pasauliu, lietuvių moters įvaizdyje įnešė modernumą. Ilgus metus moterų liemenį puošė korsetai, ilgi sijonai ir suknelės, jas keitė nevaržomų judesių drabužiai. Miesto moters grožis yra modernus ir skiriasi nuo darbininko žmonos ar kaimo moters grožio standartų. Pagal moters išvaizdą išreiškiamas atstovaujamos grupės socialinis statusas, išvaizda atitinka tam tikrus sutartinius modelius. Iš dalies kvestionuojama grožio kaip *Dievo dovanos* samprata ir atsiranda naujas reikalavimas, kad moteris tinkamą išvaizdą turi susikurti pati. Moteris, negebanti būti gražia, tampa savo išvaizdos belaisve. Baltas veidas, išryškintos lūpos, ilgos ir tankios blakstienos, taisyklingos kūno proporcijos, visa tai tapo idealių proporcijų formulėmis. Pernelyg lieknas kūnas laikytas moters blogo būdo ar ligos požymiu. Tačiau apkūnios moterų sulaukė dar griežtesnių pastabų ar patyčių, apkūnumas tapo XXI amžiaus pagrindine ligų priežastimi.

Kūno išvaizdos formavimasis kaip neatsiejama vystymosi raidos dalis prasideda dar vaikystėje, kai save atpažįstame veidrodyje ir stebime besikeičiančias kūno formas (Gardner et al., 1999). Radikaliai ir greitai besikeičiantys vakarietiški grožio standartai Lietuvos moterims tapo iššūkiu, kurį reikia priimti. Mieste apsilankę svetimtaučiai dabar didmiesčių moteris lygina su paryžietėmis. Išgyvename laikotarpį, revoliuciniu būdu pakeitusį moters išvaizdą ir aprangą. Kerpami moters plaukai, trumpinamas sijonas, drąsiai atidengiama dekoltė ir nugara, nuimamos kojines. Moters kojų padėtis sulaukia įžvalgų, bylojančių charakterio savybes. Kojų pozicijos interpretuojamos kaip flirto ar nuotykių ieškotojos ženklas. Paraleliai suglaustos kojos yra kuklumo, akylumo, ramumo ženklas.

Lietuvaitės kaimo moters ar merginos išorinio grožio paveikslas atsiskleidžia paprastumu ir natūralumu. Galime teigti, kad tai yra neišsiskirianti iš kitų savo išvaizda moteris. Idealiai gražiais lietuviškais grožio standartais laikyti moters išoriniai bruožai: skaisti, lygi, nedėmėta, šiek tiek saulėje įdegusi veido oda, rausvi skruostai, natūraliai rausvos lūpos, saikingai pajuodinti antakiai ir mėlynos akys. Tvarkingai sušukuoti, vešlūs, supinti į kasą plaukai yra tarsi natūrali puošmena. Tuo tarpu miesto moters grožio standartai ženkliai keičiasi modernizmo link. Moters išvaizda nurodo atstovaujamos grupės socialinio statuso buvimą. Baltas veidas, išryškintos lūpos, ryškiai lakuoti nagai, ilgos ir tankios blakstienos, taisyklingos kūno proporcijos yra modernios vakarietiškos moters grožio standartai.

XXI a. šiuolaikinės moters grožio standartų analizė, vadovaujantis žurnalo „Moteris“ 2000–2020 m. publikacijomis

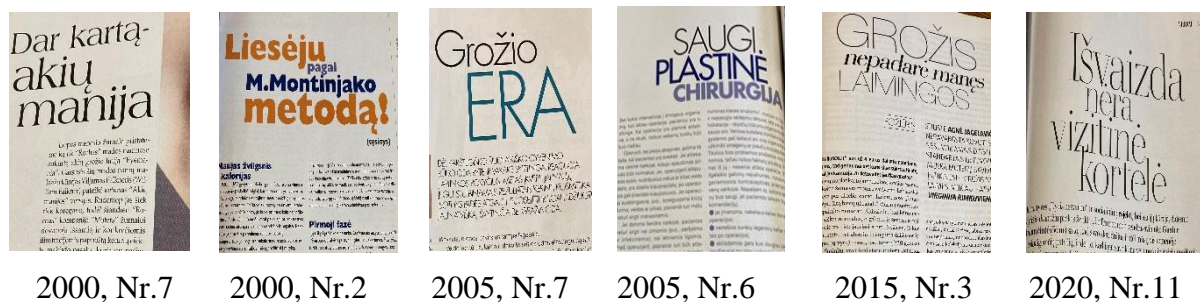
Šiuolaikinės moters įvaizdį formuojančios mados tendencijos atkeliauja iš viso pasaulio. Mados tendencijos, informacinės technologijos, spauda ir televizija daro didelę įtaką moterų išvaizdai bei elgsenai, formuoja naujas mados tendencijas ir grožio standartus. Žurnalai, kuriuose pateikiami moteriškumo, vyriškumo ir lyčių santykių modeliai, daro įtaką individualiam asmenybės formavimui (Gill, 2007).

Moterų žurnalai atlieka labai svarbų vaidmenį, kurdami išorinio grožio stereotipus ir formuodami moters išvaizdos bei elgesio pokyčius ir standartus. Lietuvoje paskutiniaisiais dešimtmečiais dažniau atliekama moterims skirtų žurnalų ar leidinių analizė. A. Maslauskaitė (2002) žurnaluose „Laima“ ir „Moteris“ 1990–2000 m. laikotarpiu analizavo šeimos santuokos ir seksualumo aspektus.

Moters, žmonos, motinos vaidmens suvokimas 1991–1996 m. laikotarpiu nagrinėtas L. Šumskaitės ir G. Rapolienės (2019) tyrime. Moterų vaidmuo Lietuvos sporte XX a. 3–4 dešimtmečiais aprašytas I. Jakubavičienės (2012) darbe. Naują tyrimą, nagrinėjantį moterų vaidmenų reprezentavimo ypatumus ir jų kaitą, pateikė D. Siudikienė ir L. Stundžė (2021).

Kintantys grožio standartai Lietuvoje pakankamai greitai suprantami ir pritaikomi. Moteris priima naujausią informaciją iš modernaus vakarietiško pasaulio, svetimus standartus integruoja savo išorinio grožio sampratoje. Moterų šiuolaikinio fizinio grožio stereotipų formavimas ir jų kaita XXI a. Lietuvoje yra retai nagrinėjama tema.

Žurnalas „Moteris“ leidžiamas nuo 1920 metų, pasirinktas kaip vienas seniausių bei populiariausių leidinių, skirtų moterims. Turinio analizei atlikti parinkti 2000, 2005, 2010, 2015, 2020 metų žurnalai, kurių bendras skaičius 60. Per metus išleidžiama 12 žurnalo numerių. Penkių metų laikotarpis parinktas aiškiau išvelgti ir atskirti pokyčius, išanalizuoti besikeičiančius grožio standartus, vyravusius XXI amžiaus pirmame ir antrame dešimtmečiuose, ir suformuoti tam tikras įžvalgas grožio, sveikatos, mados, įvaizdžio srityse. Moterims skirti žurnalai, leidiniai ir kita periodika yra tęstiniai, todėl galima stebėti, analizuoti ir fiksuoti turinio dinamiką (Maslauskaitė, 2002). Leidiniuose galima rasti publikacijų, sietinų su kasdieniu moters gyvenimu, vaikų sveikata, santykiais su sutuoktiniu, skelbiami įvairūs konkursai. Pateikiamos rekomendacijos interjero, švenčių ir atostogų klausimais. Tyrimo metu atlikta leidinio viršelių analizė, publikacijų turinio analizė pagal teminį pasiskirstymą, išskirtinai susijusį su moters grožiu, mada ir sveikata.

1 pav. Žurnalo „Moteris“ puslapių pavyzdžiai
Sudaryta autorės

2000-ųjų žurnalų viršelių analizė suteikia galimybę daryti prielaidą, kad dvasingumo puoselėjimo ir tautiškumo, tautinio paveldo, tautos istorijos temos, vyravusios ankstesniuose žurnaluose, keičiamos pramogomis, sveikos gyvensenos, grožio, stiliaus, mados formavimo kryptimis. Stebimas akivaizdus dėmesio koncentravimas į išorinio grožio ir grožio standartų koncepcijos kūrimą: „*Būti gražia moterimi – tikra dovana*“ (2000, Nr. 1). Žurnalo viršeliuose vaizduojamos moterys įkūnija naujus grožio standartus, grožio sampratą, tampa pavyzdžiais, į kuriuos orientuojasi merginos ir moterys. Moters veidas vaizduojamas kaip šviesus, skaistus, natūraliai paryškintos lūpos, švelniai paryškinta skruostų linija, plaukai šviesūs arba rudi, dažniau pusilgiai nei trumpi, natūraliai garbanoti arba susuktos garbanos. Publikacijose skiriamas dėmesys moters akių, lūpų priežiūrai, puoselėjimui, ryškinimui. Kalbama apie naudojamas priemones. Akys ryškinamos makiažo priemonėmis: „*Tavo akys sukurs nuotaiką*“, „*Dar kartą – akių manija*“, „*Makiažas akiniuotoms*“ (2000, Nr. 1-5). Kūno puoselėjimui skiriama nemažai temų leidiniuose: išorinė kūno priežiūra, depiliacija, kremai nuo saulės, soliariumai, dėmesys skiriamas kūno formoms. Žurnalo antraštės aktyviai kviečia moteris laikytis dietų, turėti gražias kūno formas, sportuoti, vartoti vaistus, kad sumažinti kūno formas, atsisakyti žalingų įpročių. Idealaus kūno formų standartai pateikiami straipsniuose: „*Liesėju pagal M. Montinjako metodą*“, „*Kaip sulieknėti visam laikui*“, „*Lieknėjimas be dietų*“, „*Aš numečiau 8 kg naudodama chromo preparatą*“, „*Trys būdai kaip išlikti lieknai žiemą*“, „*Kiniškas dietos laikymosi metodas*“. Vieno žurnalo numeryje (2000, Nr. 2) publikuojamos penkios temos, kurių antraštės parodo kūno formų svarbą moters gyvenime. Žurnale publikuojamais straipsniais siekiama paryškinti veidą makiažo priemonėmis, ypač – akis ir lūpas, sukurti idealias moters kūno formas, skatinama laikytis dietų, numesti svorio, būti lieknai. Laibas, lieknas, grakštus kūnas tampa moters tikslu.

XXI a. pradžia suformuoja tobulo kūno išvaizdos kultą pagal naujus grožio standartus, ateinančius iš vakarų ir užimančius tvirtas pozicijas lietuvių kultūroje. Moters kūnas lieknas arba ypatingai lieknas ilgainiui tampa viena iš didžiausių problemų pasaulyje, sukeliančių psichologines ligas jaunų žmonių tarpe. Moters kūno lieknumas suprantamas kaip norma, idealaus grožio sinonimas, grožio standartas (Hargreaves, Tiggemann, 2003). Apranga – nuo laisvo stiliaus iki puošnių audinių, ryškios spalvos, svarbi įvaizdžio detalė, pateikiamas rankinių ir batų išskirtinumas „*Aksesuarų elegancijos kerai*“ (2000, Nr. 5). Apibendrinant 2000 m. žurnalo „*Moteris*“ dvylikos leidinių turinį, galima teigti, jog daugelis moterų siekia atrodyti natūraliai, nors žurnale skelbiamos publikacijos skatina moteris paryškinti akis, blakstienas, lūpas, atrodyti liekniau, laikytis įvairių dietų.

2005 metų „*Moteris*“ žurnale publikuojami straipsniai orientuoti į moters veido bruožus. Renkamas gražiausias žurnalo viršelio veidas „*Metų moteris*“. Daugėja antraščių „*Grožio ringas*“, „*Grožio tramplinas*“, „*Grožio era*“. Patrauklios moters išvaizda turi atitikti grožio kriterijus: oda spindinti, švelni, lygi, be raukšlių: „*Gražus veidas – gražios sielos veidrodis*“. Odos skaistumas, stangrumas, plaukų spindesys, tai – sveikatos ženklas (2005, Nr. 6). Įžymios moterys pasakoja asmeninius įvaizdžio pokyčius, reklamuoja kosmetikos priemones, kvepalus. Reklamose veidas ir kūnas atrodo tobulai, nėra raukšlių, odos netolygumų. R. Rosetree (2003) teigia, kad ekranuose, laikraščiuose ir žurnaluose matome žavius įžymybių veidus, paryškintus kosmetikos priemonėmis. Juos fotografuoja profesionalūs fotografai, naudojamos apšvietimo ir retušavimo galimybės, padedančios paslėpti netolygumus, nors tikrovėje veidai neatrodo tokie gražūs kaip nuotraukose. Kūno lieknėjimo temas keičia plastikos chirurgų pirmi nedrąsūs publikuojami straipsniai: „*Saugi plastinė chirurgija*“ (2005, Nr.6). Moterys skatinamos nebijoti koreguoti veido ar kūno formas. Teigiama, kad plastinėmis procedūromis galima susigrąžinti tobulas kūno formas, koreguoti senstančio veido mimikas, raukšles, atjauninti rankas. Moterys žavisi kosmetine chirurgija „*Natūralus grožis kukliai gūžiasi prieš išpūdingą dirbtinį*“ (2005, Nr. 5). Akiniai, batai, dryžuotos ir spalvotos su įvairiomis geometrinėmis figūromis kojinės, galvos apdangalai, kepurės, rankinukai svarbesni nei pati apranga. Dominuoja ryškios spalvos, egzotiški ir rafinuoti atspalviai, balta, rožinė, ryškiai žalia, geltona, oranžinė, ruda spalvos.

Praėjus dešimtmečiui nuo 2000 metų žurnale „*Moteris*“ grožio tematikos publikacijos išlieka reikšmingos. Vyrauja jaunystės ir grožio temos. 2010 metais formuojama nauja moters grožio samprata, nauji grožio standartai. Šis laikotarpis tampa grožio industrijos pradžia bei plėtra. Žurnalo

viršeliuose pozuoja aktorės, laidų vedėjos, manekenės, aktyvios visuomenės veikėjos. Fotografijose moterų veido oda lygi, švelni, nėra raukšlių, odos defektų. Viršeliuose vaizduojamas ne tik veidas, bet ir moters kūnas, aksesuarai, prabangūs audiniai ir drabužiai, moters žvilgsnis kerintis, kviečiantis, provokuojantis. Teisingai parinktas grimas maskuoja tikrą moters amžių. Žurnalo apimtis didėja ir daugėja reklaminio pobūdžio puslapių, kuriuose aiškiai matosi tobulas grimas, graži nepriekaištinga oda, ryškios lūpos ir akys, dažnai reklamuojami ir kvėpalai. Reklama pateikiama ne kaip priedas prie teksto, bet viso puslapio dydžio, kad būtų atkreipiamas dėmesys. Fiziniam veido ir kūno grožiui tenka svarbiausias vaidmuo. Grožio industrijos klestėjimas atneša naujas galimybes, poreikis atrodyti gražiau ar jaunatviškiau tampa svarbia šio laikmečio moterų siekiamybe. Moters sveikata tampa svarbi, kadangi randasi temos apie stresą, nemigą, žalingus įpročius, kurie tiesiogiai siejami su gera moters sveikata, siūloma ieškoti pusiausvyros paprastume ir natūralume.

Moterys lyderės, verslininkės, keliautojos, garsios aktorės, politikės, visuomenėje gerai žinomos moterys – tai pagrindiniai 2015 metų viršelio veidai. Publikacijose analizuojama, kokia moteris slepiasi po įžymiu veidu, ieškoma būdų atskleisti vidinę moters charizmą, vengiama kalbėti apie išorinį moters grožį. Amžius nėra veiksnys, stabdantis moters veiklą, apribojantis siekius. Šiuolaikinės moterys – savarankiškos ir ambicingos, siekiančios savo tikslų. Grožis – tai sveiko kūno ir taurios sielos visuma. Jaunų ir gražių moterų kontekste svarbesniais tampa pasiekimai, indėlis į kūrimą, tobulinimą, ieškoma išliekamosios vertės. Moterims skirtame žurnale randasi pokalbiai su vyrais. Interviu kalbinami vyrai pabrėžia moters lygiateisiškumo svarbą greitai besikeičiančiame pasaulyje: „*Mano kartos merginos yra labai savarankiškos*“, „*Negalima kaltinti moterų dėl to, kad vyrams neliko vietos, matyt buvo lepšiai*“, „*Nemanau, kad ribos tarp lyčių trinasi*“. Moters išorinio ir vidinio grožio konfliktas vertinamas vyro akimis: „*Idealo, kaip turi atrodyti moteris, niekada neturėjau*“, „*Gerai, kai žmogus gražus, bet visada įdomiau jo vidus*“, „*Man patinka labiau kuklios nei provokuojančios, atrodo graži, bet kai prasižioja ir grožis nublanksta*“, „*Kiek laiko moteris skiria išvaizdai, yra jos asmeninis reikalas, svarbiausia, kad nepūtų iš vidaus*“ (2015, Nr. 2). Plastikos chirurgija populiarėja. Koncentruotas perteklinis dėmesys veido ir kūno formoms moteris daro vienodas, prarandamas išskirtinumas, nelieka mimikos. Praėjus dešimtmečiui plastikos chirurgai kalba ne tik apie teigiamus išvaizdus pokyčius: „*Nelabai brandus žmogus tapatinasi su savo kūnu, tokiam ypač svarbu gerai atrodyti*“ (2015, Nr. 3). Moterys bando neigti išorinio grožio svarbą, siekia būti laisvos, natūralios veido mimikos ir laimingos: „*Grožis nepadare manęs laimingos*“, „*Nebenoriu slėptis po įvaizdziais*“ (2015, Nr. 3). Graži, jauna, be raukšlių moteris išlieka pagrindine publikacijų tema. Lietuvos žinomi veidai, užsienio garsios aktorės, modeliai reklamuoja kremus, serumus, kosmetines priemones, stabdančias odos senėjimo procesus: „*Jaunystės eleksyras*“, „*tobulas grožis*“ (2015, Nr. 4). Skatinama rinktis drabužį, kuris atspindėtų žmogaus stilių ir asmenybę: „*geriausias aksesuaras yra drąsa ir pasitikėjimas savimi*“ (2015, Nr. 7).

2020 metų moteris ekstravagantiška, drąsi, kartais neatpažįstama. Atsiranda formų ir stilių įvairovė, skatinama savęs paieška ir eksperimentavimas. Žurnalo „Moteris“ leidinių apimtis keičiasi. Didėja apimtis, daugėja puslapių su reklamomis. Žurnalo publikacijose kalbinami ne tik Lietuvos žmonės, plečiasi herojų geografinė padėtis. Didžioji žurnalo dalis tampa reklaminio pobūdžio, reklamuojami kvėpalai, dekoratyvinė kosmetika, papuošalai, drabužiai, aksesuarai. Pagrindinės straipsnių temos – išorinis grožis, ypatingai dažnai reklamuojamos kosmetinės priemonės. Moterų ar merginų paveikluose oda tobula, šviesi, skausi, be spuogelių, randelių ar raukšlių, išryškintos akys, antakiai ir lūpos. Tokia „tobula“ veido išvaizda tampa svarbia detale, formuojančia jauno žmogaus grožio supratimą. Veido odos reljefas ir odos ligos, išryškėjusios jauname amžiuje, daro didelę įtaką psichinei sveikatai. Atskirtis nuo gražaus iki negražaus veido ilgainiui sukelia didesnių psichologinių problemų atsiradimą vyresniame amžiuje. Moterys jaučiasi negražios, mažiau patrauklios, jaučia diskomfortą bendraudamos su aplinkiniais, patiria baimę, gėdos jausmą: „*Išvaizda nėra vizitinė kortelė*“ (2020, Nr.11)

Mokslininkai, analizavę žurnalų įtaką moterims, išvelgia žurnalų neigiamą poveikį moterų savivokai. Žurnaluose pateikiami įvaizdziai ir vaidmenys dažnai yra nerealistiški (Sarkar, 2014). Nustatyta, kad makiažo ir kosmetikos priemonės patrauklumui ir madai naudoja daugiau nei 50 proc.

moterų (Tejal et al., 2004, p.397). Vartotojiškas požiūris į kosmetikos priemones tapatinamas su moters siekiu pasižymėti idealiu veidu, gražiu, lieknu kūnu.

Išvados

XX a. Lietuvos kaimo ir miesto moterys suformavo skirtingus išorinius grožio standartus. Geltonkasė ir mėlynakė kaimo lietuvaitė kaip grožio idealas ilgam kultūriškai įsitvirtino ir užėmė aukštą poziciją bendranacionalinėje vertybių skalėje. Gražia kaimo moterimi laikyta standartinė, iš daugumos neišsiskirianti savo išvaizda moteris ar mergina. Tuo tarpu miesto moterų išvaizda XX a. modernėjo, veikiama vakarietiško grožio standartų ir mados tendencijų.

Idealiai gražiais lietuviškais bruožais laikoma skaisti, lygi, nedėmėta, šiek tiek saulėje įdegusi oda, rausvi skruostai, natūraliai rausvos lūpos, saikingai pajuodinti antakiai ir mėlynos akys. Plaukai tapo natūralia puošmena. Vešlūs, ilgi, supinti į kasas plaukai yra svarbus grožio kriterijus. Balti marškiniai, ilgi platūs sijonai, gintariniai karoliai išlieka kultūrinio tapatumo ženklu.

XXI a. pradžia – tai laikotarpis, revoliuciniu būdu pakeitęs miesto moters išvaizdą ir aprangą. Grožio standartams žengiant su moderniu vakarietišku pasauliu, lietuvės moters įvaizdyje atsiranda žodis *modernumas*. Moters išorės išvaizda rodo socialinę, kultūrinę ir fiziologinę brandą. Moteris, atstovaudama tam tikros socialinės grupės aukštą statusą, turi atrodyti nepriekaištingai. Atsiranda naujas reikalavimas, kad moteris tinkamą išvaizdą turi susikurti. Veido ir kūno defektus įmanoma paversti žavesio dalimi. Baltas veidas, išryškintos lūpos, ilgos ir tankios blakstienos, idealių kūno proporcijų formulės tapo daugelio Lietuvos moterų išvaizdos orientyrais.

Apibendrinant galima teigti, kad žurnale „Moteris“ analizuotu 2000–2020 m. laikotarpiu moters išorinio grožio standartų vertinimas prasideda nuo išorinio grožio, o baigiasi vidinio pasaulio branda. Publikacijos skatina moteris ryškinti veido bruožus, puoselėti kūno linijas, dėmesys skiriamas tobulos išvaizdos paieškai ir siekiamybei. Žurnalo „Moteris“ publikacijose nuo 2000 metų per paskutinius du dešimtmečius formuojami nauji grožio standartai. Graži, tolygi veido oda, be raukšlių, be spuogų ar strazdanų, akys ir lūpos paryškintos makiažo priemonėmis. Kosmetinės priemonės, skirtos veido priežiūrai, tampa puoselėjama vertybe, formuojančia glotnaus, tobulo veido vaizdą. Lieknas gražių formų kūno siluetas, stilinga apranga ir aksesuarai. Ideali moters paveikslas – tai išoriškai graži ir patraukli moteris. Susiformuoja ilgalaikės mados tendencijų kryptys, kurios kartojasi kiekvieną sezoną, tik keičiasi akcentai, spalvų paletės, medžiagų faktūros. Pripažįstama, kad grožis – tai sveiko ir gražaus kūno bei sielos kūrinys, tačiau išorinio grožio nepakanka. Jaunos moterys skatinamos kurti išliekamąją vertę, tobulėti, siekti savo tikslų. Aukštinamos vidinės žmogaus vertybės, žmonių tarpusavio santykiai, pasiekimai.

Literatūra

1. Andrijauskas, A. (1996). *Grožis ir menas: estetikos ir meno filosofijos idėjų istorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija. 707 p.
2. Andriuškevičius, A. (1988). Grožio sampratos raida lietuvių idealistinėje estetikoje (1918–1940 m.). *Problemos*, 39, 48–60.
3. Augustinas, A. (1994). *Pokalbiai su savimi*. Aidai. 205 p.
4. Bull, R., & Rumsey, N. (1988). *The Social Psychology of Facial Appearance*. Springer Series in Social Psychology. DOI: 10.1007/978-1-4612-3782-2
5. Cash, T. F., & Kilcullen, R. N. (1985). The Eye of the Beholder: Susceptibility to Sexism and Beautyism in the Evaluation of Managerial Applicants. *Journal of Applied Social Psychology*, 15(4), 591–605. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1985.tb00903.x>
6. Dundulienė, P. (2008). *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*. Vilnius: Mintis. 304 p.
7. Dunkley, T. L., Wertheim, E. H., & Paxton, S. J. (2001). Examination of a model of multiple sociocultural influences on adolescent girls' body dissatisfaction and dietary restraint. *Adolescence*, 36(142), 265–279.
8. Gardner, R. M., Friedman, B. N., & Jackson, N. A. (1999). Body Size Estimations, Body Dissatisfaction, and Ideal Size Preferences in Children Six through Thirteen. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(5), 603–618. <https://doi.org/10.1023/A:1021610811306>

9. Gill, C. R. (2007). *Gender and the Media*. Cambridge: UK: Polity Press. 296 p.
10. Hargreaves, D. A., & Tiggemann, M. (2003). Female "Thin Ideal" Media Images and Boys' Attitudes toward Girls. *Sex Roles: A Journal of Research*, 49 (9–10), 539–544.
<https://doi.org/10.1023/A:1025841008820>
11. Jakubavičienė, I. (2012). Moterys Lietuvos sporto arenoje XX a. 3–4 ajame dešimtmetyje: pasirinktas ar primestas vaidmuo. *Istorija: mokslo darbai*, 85, 35–48.
12. Jankauskas, S. (1991). Grožio vertybė antikos mąstymo skliaute. *Problemos*, 45, 58–65.
13. Juzefovič, A. (2011). Antikinė Grožio ir kūrybinės komunikacijos samprata antikos filosofijoje. *Filosofija. Sociologija*, 22(3), 286–295.
14. Little, A. C., Jones, B. C., Debruine, L. M., & Caldwell, C. A. (2011). Social learning and human mate preferences: a potential mechanism for generating and maintaining between-population diversity in attraction. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 366(1563), 366–375.
<https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0192>
15. Lotužytė, K. (2003). Kodėl moterys privalo būti gražios? Moteriškumo sampratos kaitos atspindžiai Lietuvos tarpukario spaudoje. *Menotyra*, 2(31), 61–66.
16. Maran, T., Hoffmann, A., & Sachse, P. (2022). Early lifetime experience of urban living predicts social attention in real world crowds. *Cognition*, 105099, 1–11.
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2022.105099>
17. Maslauskaitė, A. (2002). Moterims skirtos žiniasklaidos raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 4, 31–39.
18. Paukštytė-Šaknienė, R. (1999). *Gimtuvės ir krikščynos Lietuvos kaimo gyvenime: XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Diemedis. 171 p.
19. Paukštytė-Šaknienė, R. (2012). Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistika*, 2(88), 206–217.
20. Platonas (2000). *Puota, arba Apie meilę*. Vilnius: Aidai. 248 p.
21. Račiūnaitė-Paužuolienė, R. (2002). *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga – XX a. vidury)*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 163 p.
22. Račiūnaitė-Paužuolienė, R. (2012). *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX a.–XXI a. pradžia)*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 288 p.
23. Riggio, R. E., & Woll, S. B. (1984). The role of nonverbal cues and physical attractiveness in the selection of dating partners. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1(3), 347–357.
DOI:10.1177/0265407584013007
24. Rosetree, R. (2003). *Kas slypi mūsų veiduose*. Vilnius: Alma Littera, 367 p.
25. Sarkar, S. (2014). Media and Women Image: A Feminist Discourse. *Journal of Media and Communication Studies*, 6(3), 48–58. <https://doi.org/10.5897/JMCS2014.0384>
26. Siudikienė, D., Stundžė, L. (2021). Moterų vaidmenų reprezentavimo ypatumai ir jų kaita moterims skirtuose žurnaluose: žurnalo „Moteris“ atvejo analizė. *Informacijos mokslai*, 92, 65–89.
27. Šidiškienė, I. (2002). Lietuvės nuotakos simboliai Europos šalių kontekste. Realijų ir prasmių kaita XIX–XX a. *Lituanistika*, 4(52), 69–97.
28. Šumskaitė, L., Rapolienė, G. (2019). Motinystės diskurso paraštėse: bevaikystė 1991–1996 m. Lietuvos moterims skirtuose žurnaluose. *Informacijos mokslai*, 86, 133–156.
29. Tejal, P., Nishan, D., Amisha, J., Umesh, G., Desai, K., & Bansal, R. (2013). Cosmetics and health: usage, perceptions and awareness. *Bangladesh Journal of Medical Science*, 12(4), 392–397.
30. Urbienė, A. (1978). *Nusakymai apie žmogų*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
31. Urbienė, A. (1981). *Liaudies medicina*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
32. Venskienė, A. (1999). Moters grožio suvokimas lietuvių pasaulėjautoje. *Lituanistika*, 2, 113–128.
33. Venskienė, A. (2002). Idealaus kūno kūrimas: šeimos ir bendruomenės vaidmuo. *Liaudies kultūra*, 5, 16–23.
34. Venskienė, A. (2010). *Fizinės išvaizdos estetiškumo suvokimas Kartenos valsčiuje XX amžiuje pirmoje pusėje*. Lietuvos lokaliniai tyrimai. Etnologija. Lietuvos valsčiai. Kartena. https://ilt.lt/pdf/kartena/kartena_isvaizda.pdf
35. Vileišis, A., Paražinskaitė, N. (1958). Motinos ir vaiko sveikata lietuvių liaudies medicinoje. *Kauno valstybinio medicinos instituto darbai*, 6, 263–276.
36. Višinskis, P. (2004). *Antropologinė žemaičių charakteristika*. Vilnius: Valstybės žinios, 183 p.
37. Vyšniauskaitė, A., Kalnius, P., Paukštytė-Šaknienė, R. (2009). *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 560 p.